

Однією з базових ознак сучасної української політичної міфології є фактична відсутність у ній довгострокових і конструктивних міфів. Парламентська кампанія 2012 р. остаточно засвідчила кризовість такого підходу до політики міфотворчості, проявом чого є фактична відсутність у неї центрального міфу і ситуативність та штучність – головних, а також сліпе і неефективне копіювання іноземних міфологічних шаблонів. Цивілізаційні особливості українського народу використовуються виключно з деструктивною метою, причому самі міфотворці не досягають поставленої при їх створенні мети.

Бібліографічні посилання:

1. Бенуас Л. Знаки, символы и мифы / Бенуас Л. – М. : АСТ, 2006. – 160 с.
2. Выступление Рената Кузьмина в Ялте зарубежные эксперты назвали «лучшей контрпропагандой украинской власти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/ru/news/111112-vystuplenie-renata-kuzmina-v-yalte-zarubezhnye-eksperty-nazvali-luchshei-kontropagandoy-ukrainской-власти>
3. Головатий М. Ф. Політична міфологія / Головатий М. Ф. – К. : МАУП, 2006. – 144с.
4. Закон України «Про засади Державної мовної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
5. Зубаревич Н. В. Загадка многомерной территории. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archipelag.ru/agenda/povestka/povestka%202004/region/>
6. Кравченко Г. В. Культурологія / Кравченко Г. В., Піддубська І. В., Шаповалова Н. П. – Донецьк, 2008. – 151 с.
7. Леонтьев К. Н. Византизм и славянство / Леонтьев К. Н. – М. : Изд-во Сретенского монастыря, 2010. – 280 с.
8. Савченко О. О. Українська ментальність та глобальна ідентичність / Савченко О. О. – К. : Оскар, 2001. – 140 с.
9. Соціологічна група Рейтинг. Динаміка ідеологічних маркерів лютий / Рейтинг, 2012. – 36 с.
10. Соціологічна група Рейтинг. Динаміка ідеологічних маркерів жовтень / Рейтинг, 2012. – 27 с.
11. Хантингтон С. Ф. Столкновение цивилизаций / Хантингтон С. Ф. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603с.
12. Яров О. В. Политическая мифология / Яров О. В. – М. : Конрад, 2011. – 346 с.

Онопко О. В. Политическая мифология парламентской избирательной кампании 2012 г. в Украине: специфика героики и цивилизационный фактор.

Автором проанализированы основные политические мифы парламентской избирательной кампании 2012 г. в Украине. Выявлена искусственность и ситуативность их природы, отмечено несоответствие героики мифов украинской ментальности. Сделан вывод о кризисном состоянии украинской предвыборной мифологии и о деструктивном использовании цивилизационной специфики украинского народа.

Ключевые слова: парламентская избирательная кампания 2012 г., политический миф, украинская ментальность, героика, цивилизация

Onopko O. Political Mythology of Parliamentary Election Campaign 2012 in Ukraine: specificity of heroics and civilizational factor.

Election campaign in Ukraine in 2012 was another step in the existence of the domestic political mythology. As before, political myths played a leading role in the competition between parties and individual candidates, defining the performance of the formation and implementation of their strategies. In mythological terms the parliamentary campaign of 2012 was a logical continuation of the presidential one of 2010. The author sought to learn the specificity of the political mythology of the parliamentary election campaign in 2012, focusing on the heroics and civilizational factor in its formation. Political myths are the basis of the irrational component of election campaigns, they are the complex forms of collective psyche, which are formed as a result of influence of a particular ideology or pseudoideology on groups of people. The main political myths of the parliamentary election campaign 2012 in Ukraine were analyzed in the article. In circumstances of absence of a central myth, the major political myths of the campaign were created around main political events of 2012. Being completely artificial and situational formations, they did not bear strategic and constructive ideas, which were able to consolidate Ukrainian society. Political mythology of election campaign 2012 was actually a complex of the pseudo-myths, elevated to a higher rank. Inadequacy of their heroics to Ukrainian mentality is underlined by the author. It is concluded that nowadays Ukrainian election mythology is in crisis.

Keywords: parliamentary election campaign 2012, the political myth, the Ukrainian mentality, heroics, civilization.

Надійшла до редколегії 28.02.2013 р.

УДК 324:342. 51](4-17)

І. Ю. Осадчук

Львівський національний університет ім. І. Франка

ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС ЯК ЧИННИК ПРЕЗИДЕНЦІАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМ ІНСТИТУТІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У КРАЇНАХ СНД

Проаналізовано поняття «система інститутів виконавчої влади», «президенціалізація системи інститутів виконавчої влади», «виборчий процес». Визначено особливості виборчого процесу в контексті президенціалізації систем інститутів виконавчої влади у країнах СНД.

Ключові слова: система інститутів виконавчої влади, президенціалізація системи інститутів виконавчої влади, виборчий процес.

Дослідження виборчого процесу у країнах СНД сприяє більш об'єктивному розумінню особливостей функціонування політичних систем цих країн на перехідному етапі їхнього розвитку. Сьогодні членами СНД є Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Узбекистан. Колишніми членами СНД є Грузія (23 жовтня 1993 р. – 18 серпня 2009 р.) та Туркменістан (21 грудня 1991 р. – 26 серпня 2005 р.). Підкреслимо, що Туркменістан (з 26 серпня 2005 р.) та Україна (з 8 грудня 1991 р.) є державами-спостерігачами.

Для переважної більшості країн СНД характерним є посилення президентських рис при послабленні парламентських складових. Зокрема, досвід функціонування президентської системи в Туркменістані (з 1992 р.); напівпрезидентських систем в Азербайджані (з 1995 р.), Білорусі (з 1996 р.), Вірменії (з 1995 р.), Грузії (2004–2009 рр.), Казахстані (з 1995 р.), Киргизстані (1996–2010 рр.), Росії (1993–2005 рр. – президенціалізація СІВВ на федеральному рівні; 2005–2008 рр. та з 2012 рр. – президенціалізація всієї СІВВ), Таджикистані (з 1995 р.), Узбекистані (з 1995 р.), Україні (1996–2004 рр. та з 2010 р.) та парламентської системи в Молдові (2001–2009 рр. – на вищому і центральному рівнях СІВВ; 2001–2007 рр. – на місцевому рівні) дозволяє про говорити про президенціалізацію. Це підтверджують дослідження А. Грозіна [1], О. Зазнаєва [3;4;5] та Н. Попеску [19]. Грузію ми аналізуємо у 2004–2009 рр. (від часу формального встановлення напівпрезидентської системи до виходу країни зі складу СНД), Киргизстан – до 2010 р. (формування «Тимчасового уряду»), а Молдову у 2001–2009 рр. (президентство В. Вороніна).

Виборчий процес у країнах СНД виступає показником демократичності/недемократичності функціонування політичних режимів цих країн. Крім того, важливим, на нашу думку, є аналіз практики проведення перебігу виборчого процесу в контексті президенціалізації СІВВ країн СНД.

Об'єкт дослідження – виборчий процес у країнах СНД. Предмет – виборчий процес як чинник президенціалізації СІВВ у цих країнах. Метою дослідження є визначення особливостей виборчого процесу в контексті президенціалізації СІВВ у країнах СНД. Для досягнення поставленої мети нам необхідно розв'язати наступні завдання: по-перше визначити поняття «виборчий процес»; по-друге проаналізувати особливості виборчого процесу у країнах СНД та його вплив на президенціалізацію СІВВ у цих країнах. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці П. Вебба [29], О. Зазнаєва [3;4;5], Дж. Кейсона [25], Т. Дж. Пауера [25], Т. Погюнтке [29].

Виборчий процес – процес здійснення виборчими суб'єктами передбачених законом виборчих процедур [24]. Зазначимо, що система інститутів виконавчої влади (далі – СІВВ) – сукупність, в якій усі складові частини (окремі інститути та їх структурні підрозділи) є взаємопов'язаними, творять цілісність та водночас складають самостійні підсистеми, що мають своє спеціальне призначення (здійснення діяльності виконавчого та розпорядчого характеру), організаційну структуру і певну компетенцію для вирішення завдань і однорідних за своєю природою управлінських функцій. СІВВ в унітарних країнах СНД (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан та Україна) мають наступну структуру: вищий рівень інститутів (президент, уряд та кабінет міністрів), центральний (міністерства, державні комітети та інші відомства), місцеві інститути виконавчої влади (місцеві адміністрації). СІВВ у Російській Федерації має наступну структуру: а) федеральні інститути виконавчої влади; б) інститути виконавчої влади суб'єктів Федерації. Остання група найбільш різноманітна, оскільки включає до свого складу відповідні інститути республік, країв, областей, міст федерального значення, автономної області і автономних округів.

Опираючись на праці О. Зазнаєва (використовує поняття «президенціалізація» стосовно напівпрезидентських та парламентських систем), Дж. Кейсона та Т. Дж. Пауера (аналізують президенціалізацію в контексті президентських систем) президенціалізацію (англ. presidentialization) визначаємо як процес, при якому системи правління (президентські, парламентські та напівпрезидентські) стають більш президентськими на практиці, але при цьому, не змінюється їх формальна структура [29]. У свою чергу, президенціалізація СІВВ – процес, що передбачає збільшення обсягу контрольованих президентом як «реальним» главою виконавчої влади ресурсів, підвищення ступеня його автономії, посилення інституційної спроможності «реального» глави виконавчої влади долати опір інших політичних акторів, закритість правлячої еліти та зменшення ролі партій у політичному процесі, зокрема при фактичному формуванні уряду.

У нашому дослідженні ми аналізуємо такі етапи виборчого процесу в контексті президенціалізації СІВВ країн СНД: утворення виборчих комісій, складання та уточнення списків виборців, висування і реєстрація кандидатів, передвиборна агітація, голосування,

підрахунок голосів виборців та встановлення результатів виборів.

Утворення виборчих комісій:

- утворення (роль президента у формуванні) Центральної виборчої комісії. ЦВК Азербайджану складається з 18 членів, з яких 6 членів представляють політичну партію, депутати якої складають більшість в Міллі Меджлісі (парламент), 6 членів – депутати, які не належать до жодної політичної партії (незалежні), 6 членів – політичні партії, депутати яких складають меншість у парламенті [8]. Склад ЦВК Білорусі формують Президент і Рада Республіки на паритетній основі (по 6 членів комісії) з кандидатур, рекомендованих президіями обласних, Мінської міської Рад депутатів і відповідними виконавчими комітетами [23]. Згідно з останніми поправками, внесеними до Виборчого кодексу Вірменії, кандидатури трьох членів зі складу ЦВК висуває Захисник прав людини, двох – голова Палати адвокатів та ще двох – голова Касаційного суду. Членів комісії затверджує президент республіки [28]. Голова і 5 членів (із 13) ЦВК Грузії обираються парламентом за поданням президента і ще 7 членів – від політичних партій [26]. У Молдові ЦВК складається з дев'яти членів: один член за пропозицією президента, один член – уряду і ще сім – парламенту, у тому числі п'ять членів від опозиційних партій пропорційно до числа отриманих мандатів [11]. У Казахстані президент призначає на посади строком на п'ять років Голову і двох членів (із 7) ЦВК; два члени Центровборчкому призначаються Мажілісом (нижня палата парламенту) та ще два члени ЦВК Сенатом (верхня палата парламенту) [15]. У Киргизстані за часів президентства А. Акаєва та К. Бакієва глава держави призначав Голову Центральної комісії з виборів і проведення референдумів і одну третину її членів. Крім того, одну третину складу ЦВК обирали Законодавчі збори (нижня палата парламенту) і ще одну третину – Збори народних представників (верхня палата парламенту) [12;13]. П'ять членів (із 15) ЦВК Російської Федерації призначаються Президентом терміном на 5 років. П'ять членів призначаються Державною Думою (нижня палата парламенту) з числа кандидатур, запропонованих фракціями, іншими депутатськими об'єднаннями в Державній Думі. П'ять членів ЦВК РФ призначаються Радою Федерації (верхня палата парламенту) з числа кандидатур, запропонованих законодавчими (представницькими) органами державної влади суб'єктів РФ і вищими посадовими особами суб'єктів Російської Федерації (керівниками вищих виконавчих органів державної влади суб'єктів РФ) [18]. У Таджикистані ЦВК, що складається з 15 членів призначаються парламентом, за пропозицією президента, терміном на 5 років [10]. У Туркменістані президент утворює Центральну комісію з виборів і проведення референдумів, вносить зміни до її складу [14]. В Узбекистані ЦВК формується Олій Мажлісом (парламентом) в складі не менше 15 членів. Члени ЦВК обираються Законодавчої палатою і Сенатом за рекомендацією Жокарги Кенеса Республіки Каракалпакстан, обласних і Ташкентського міського Кенгашів народних депутатів. Голова ЦВК Узбекистану обирається із членів комісії за поданням президента [22]. В Україні Верховна Рада призначає на посаду та припиняє повноваження членів ЦВК за поданням Президента [7].

Зауважимо, що у країнах СНД в умовах пропрезидентської більшості у парламенті/нижній палаті парламенту; підконтрольності верхньої палати главі держави (у країнах з двопалатним парламентом – Білорусь, Казахстан, Киргизстан (1995-2005 р.), Таджикистан, Узбекистан, Росія)), зростає роль президента у формуванні ЦВК та залежність цього інституту від глави держави.

- переважання вищих чиновників місцевих органів управління і членів пропрезидентських партій в окружних виборчих комісіях (наприклад, представників пропрезидентських партій «Нового Азербайджану» в Азербайджані; «Нур Отан» у Казахстані; «Єдиної Росії» в РФ; Народно-демократичної партії у Таджикистані; Демократичної партії в Туркменістані; Партії регіонів в Україні тощо). У Білорусі на парламентських виборах 2012 р. на рівні ОВК п'ять опозиційних партій висунули 198 кандидатів, але

тільки 50 (25%) з них були призначені членами комісії. В той же час із 110 кандидатів, запропонованих пропрезидентським громадським об'єднанням «Біла Русь», були призначені 106 осіб (96%). Більшість членів ОВК представляли провладні громадські об'єднання, такі як Федерація профспілок Білорусі, Білоруський республіканський союз молоді, Біла Русь і Білоруська асоціація ветеранів. Зауважимо, що жоден із кандидатів від опозиції не був призначений на керівну посаду в ОВК. На рівні ДВК із 664 кандидатів, висунутих опозиційними партіями, тільки 61 особа була призначена на посаду члена комісії (11%), в той час як із 4799 кандидатів, запропонованих «Білою Руссю» призначили 4189 (87%) [16]. У Казахстані на парламентських виборах 2012 р. фактично повне домінування серед голів ОВК представників пропрезидентської партії «Нур Отан» було характерно в Алматинській, Карагандинській, Костанайській, Кизилординській, Північно-Казахстанській, Павлодарській, Жамбильській областях [9].

Ще одним серйозним зауваженням міжнародних спостерігачів та спостерігачів від опозиційних кандидатів/партій у країнах СНД є недостатня прозорість та підзвітність при виконанні своїх функцій виборчими комісіями різних рівнів.

Складання та уточнення списків виборців: обмеження можливостей виборців щодо їхнього внесення у виборчі списки; зловживання при використанні додаткових списків виборців. Зокрема в Росії маніпуляції зі списками виборців на президентських виборах 2012 р., були зафіксовані громадською організацією «Демократичний вибір». Варто зауважити, що з дня проведення виборів депутатів Держдуми (у 2011 р.) приріст числа виборців у списках на президентських виборах 2012 р. в Москві, Московській області і Санкт-Петербурзі склав майже півмільйона чоловік. Наприклад, у Нижегородській області, за даними Росстату, населення станом на 1 січня 2012 р. знизилася порівняно з 1 січнем 2011 р. більше, ніж на 11 тис. чоловік. В той же час число виборців на виборах Президента 4 березня 2012 р. зросло порівняно з виборами депутатів Держдуми 4 грудня 2011 р. на 30, 5 тис. чоловік [21].

Висування і реєстрація кандидатів: необґрунтовано високий розмір виборчої застави для кандидатів у депутати (наприклад, у Таджикистані застава у 24 рази вища від середньої заробітної плати в країні [10]); тиск влади на опозиційних кандидатів/партій і їх представників з метою зняття останніми своїх кандидатур.

Передвиборна агітація; доступ громадян/кандидатів до ЗМІ:

- обмежений доступ громадян до плюралістичної інформації; телебачення як основне джерело політичної інформації, обмежений доступ до Інтернету (особливо, у країнах Центральної Азії). У Казахстані Закон 2010 року «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Республіки Казахстан з питань інформаційно-комунікаційних мереж» прирівнює всі форми інтернет-контенту, включаючи форуми та блоги, до традиційних ЗМІ, у зв'язку з чим вони підпадають під дію чинного кримінального, цивільного та адміністративного законодавства. За офіційною інформацією Генеральної прокуратури, у 2011 році доступ до більш, ніж 400 сайтів був заблокований [9]. В Узбекистані доступ до інтернету є тільки в Ташкенті та інших великих містах. Державна компанія Узбектелеком володіє монополією на надання інтернет-послуг в Узбекистані. Доступ до деяких веб-сайтів обмежений (сайти «Deutsche Welle» та «Радіо Вільна Європа / Радіо Свобода») [6].

- підконтрольність провідних телеканалів правлячій еліті; відсутність рівних умов при проведенні передвиборчої агітації для всіх кандидатів; переважну частину ефірного часу займає висвітлення діяльності президента. У Білорусі на парламентських виборах 2012 р., згідно з даними моніторингу п'яти державних телеканалів (Беларусь-1, Беларусь-2, Общенациональное телевидение, Столичное телевидение, РТР-Беларусь), проведеного Місією зі спостереження за виборами (МСВ) БДПЛ/ОБСЄ 60% часу новин, що транслювалися в прайм-тайм були присвячені Президенту, 24% – державним службовцям, 13% – ЦВК, і менше 1% – політичним партіям і незалежним кандидатам. Радіо «Столиця» присвятило 62% часу новин державним службовцям, 30%- Президенту і 7% – ЦВК. Кандидати взагалі не згадувалися в новинах цієї радіостанції. Подібне висвітлення спостерігалось при моніторингу всіх чотирьох державних друкованих ЗМІ («Советская Белоруссия», «Звезда», «Республика», «Народная Газета»), де 52% часу було присвячено Президенту, 40% – державним службовцям, 5% – ЦВК і тільки 3% – кандидатам [19]. Приватні друковані ЗМІ, «Народная Воля» і «Наша Нива», пропонували виборцям більш широке висвітлення кампаній усіх кандидатів, розміщуючи аналітичні та критичні статті. Однак, приватні друковані ЗМІ обмежені тиражем і не доступні більшості виборців [16].

У Казахстані під час передвиборчої кампанії 2012 р. за результатами моніторингу ЗМІ МСВ БДПЛ/ОБСЄ на державних каналах «Казахстан» і «Хабар» 24 % і 21 % ефірного часу, відповідно, було присвячено висвітленню партії «Нур Отан». В той же час, партії «Аділет», «Ак Жол», «Ауил», КНПК, ОСДП і Партія патріотів отримали 11-14% на каналі «Казахстан», в той час як на телеканалі «Хабар» вищезгадані партії отримали 12-15%. Крім того, партія «Нур Отан» отримала 88 % висвітлення в позитивному тоні в державній газеті «Казахстанская правда» [9].

В Узбекистані на парламентських виборах 2009 р. результати моніторингу ЗМІ МСВ БДПЛ/ОБСЄ показали, що обидві державні телекомпанії присвятили більше половини ефірного часу висвітленню діяльності президента (62% на ТБ Узбекистану і 57% на телеканалі «Ешлар») і 12% діяльності уряду. Майже всі репортажі на ці теми були зроблені в позитивному ключі. Два державних телеканали по-різному висвітлювали кампанії кандидатів і політичних партій. ТБ Узбекистану виділило 10% часу в програмі новин, що йдуть в найкращий ефірний час, Ліберально-демократичній партії Узбекистану (ЛДПУ), 6% – Народно – демократичній партії Узбекистану (НДПУ), 2% – Екологічному руху

Узбекистану (ЕРУ), 1% партії «Міллії Тікланіш» і тільки 0,3% партії «Адолат». Телеканал «Ешлар» виділив 16% часу в програмі новин, що йде в найкращий ефірний час, ЕРУ, в той час як іншим політичним партіям було виділено лише 4% часу, більшу частину якого отримала ЛДПУ [6].

Спостерігачі. Характерним є домінування серед місцевих спостерігачів представників пропрезидентських організацій. Наприклад, у Білорусі на парламентських виборах 2012 р. з 30 300 місцевих спостерігачів 22 125 були направлені провладними громадськими об'єднаннями, включаючи 5107 від об'єднання «Біла Русь», 4575 від Білоруського Республіканського союзу молоді і 3408 від Білоруського громадського об'єднання ветеранів [16]. У Казахстані 20 029 довірених осіб партій були зареєстровані ТВК в якості місцевих спостерігачів, з яких 18 734 були представниками партії «Нур Отан» [9]. Крім того, притаманними для країн СНД є заборона місцевим громадським організаціям здійснювати спостереження за виборами; обмеження вільного пересування спостерігачів; відмова надавати завірени копії міжнародним/від партій/від самовисуванців спостерігачам підсумкових протоколів як на рівні ДВК, так і на рівні ОВК.

Голосування:

- тиск на держслужбовців та інші групи виборців (у спеціалізованих закладах) з метою забезпечення бажаного для правлячої еліти результату (наприклад, у Таджикистані на парламентських виборах 2010 р. – в Согдійській області, Душанбе та Гірському Бадахшані) [10];

- технології фальсифікації результатів виборів: багаторазове голосування, голосування вже заповненими бюлетенями, вкидання бюлетенів (наприклад, у Киргизстані на парламентських виборах 2007 р. – ДВК № 121 у Чуйській області, ДВК № 214 в Ошській області; на парламентських виборах в Росії 2011 р. – ДВК № 289, ДВК № 355, ДВК № 360, ДВК № 361, ДВК № 385, ДВК № 475, ДВК № 1353, ДВК № 1670, ДВК № 2099, ДВК № 2452, ДВК № 2829, ДВК № 2860 [2]); зловживання під час дострокового голосування (наприклад, у Киргизстані на парламентських виборах 2007 р. [2]; в Росії на президентських виборах 2012 р. [21]); голосування групами і голосування за довіреністю; створення нових виборчих дільниць (наприклад, на президентських виборах 2012 р. в Росії, зокрема, у Самарі представниками громадської організації «Демократичний вибір» була виявлена ДВК № 563 (Красногліньський район), адреса якої відсутня на сайті Самарського обласного виборчого комітету)). Крім того, реальної наявності такої виборчої дільниці представникам вищезазначеної громадської організації також виявити не вдалося. Зауважимо, що на цій дільниці В. Путін отримав 85,7% голосів)) [21].

Крім того, у країнах СНД на етапі голосування має місце порушення таємниці голосування; свавілля з боку керівників підприємств і відомств, які змушують своїх працівників голосувати за пропрезидентську партію, передвиборна агітація держслужбовців і масове зловживання адміністративним ресурсом; невиконання членами та головами виборчих комісій різного рівня своїх обов'язків, передбачених законодавством про вибори.

Підрахунок голосів і встановлення/оскарження результатів. Основними зауваженнями на цьому етапі є недотримання процедури підрахунку голосів, а також недосконалість процедури оскарження результатів. Зокрема, в Україні під час парламентських виборів 2012 р. на сайті ЦВК вже після обробки 100% протоколів, переможців з партії ВО «Батьківщина» у виборчих округах №14 (І. Мельничук) і №132 (А. Корнацький) змінили на користь самовисуванця (В. Жеребнюк) і «регіонала» (В. Травянюк) [17;20]. Крім цього, на виборчих округах №94, №132, №194, №197, №223 через чисельні фальсифікації, згідно з постановою ЦВК, результати голосування встановити неможливо. Всі країни за Індексом виборчого процесу, запропонованого Freedom House розташовуються за шкалою від 1 до 7 (з використанням десятих часток), де 1 бал відповідає виборчому процесу найбільш високого рівня демократичного розвитку (рівень консолідованої демократії), і 7 балів – найбільш низькому (рівень консолідованого авторитаризму) [27].

Як видно з табл. 1 виборчий процес (ВП) протягом 2001-2012 рр. в Азербайджані й Таджикистані еволюціонував з виборчого процесу, що характерний для напівконсолідованого авторитаризму до ВП рівня консолідованого авторитаризму.

Таблиця 1. Індекс виборчого процесу (Electoral Process/ EP)

Країна	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Азербайджан	5,75	5,75	5,75	6,00	6,25	6,50	6,50	6,50	6,75	6,75	7,00	7,00
Білорусь	6,75	6,75	6,75	6,75	7,00	7,00	7,00	7,00	6,75	6,75	7,00	7,00
Вірменія	5,50	5,50	5,50	5,75	5,75	5,75	5,75	5,50	5,75	5,75	5,75	5,75
Грузія	4,50	5,00	5,25	5,25	4,75	4,75	4,50	4,75	5,25	5,25	5,00	5,00
Казахстан	6,25	6,25	6,50	6,50	6,50	6,50	6,50	6,75	6,75	6,75	6,75	6,75
Киргизстан	5,75	5,75	6,00	6,00	6,00	5,75	5,75	6,00	6,00	6,25	6,00	5,50
Молдова	3,25	3,50	3,75	4,00	4,00	3,75	3,75	3,75	4,00	4,25	4,00	4,00
Росія	4,25	4,50	4,75	5,50	6,00	6,25	6,50	6,75	6,75	6,75	6,75	6,75
Таджикистан	5,25	5,25	5,25	5,75	6,00	6,25	6,50	6,50	6,50	6,50	6,50	6,50
Туркменістан	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00
Узбекистан	6,75	6,75	6,75	6,75	6,75	6,75	6,75	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00
Україна	4,00	4,50	4,00	4,25	3,50	3,25	3,00	3,00	3,50	3,50	3,50	3,75

У Білорусі, Казахстані та Узбекистані протягом зазначеного періоду ВП залишається на рівні ВП, що характерний консолідованому авторитаризму; у Вірменії – на рівні напівконсолідованого авторитаризму. У Грузії у 2004 р. – ВП був на рівні напівконсолідованого авторитаризму, 2005-2008 рр. – на рівні гібридного режиму, а у 2009 р. ВП еволюціонував до напівконсолідованого авторитаризму. У Киргизстані у 2001-2005 рр. ВП еволюціонував з рівня напівконсолідованого до рівня ВП, притаманного консолідованому авторитаризму; у 2006-2007 рр. ВП Киргизстану повернувся до рівня напівконсолідованого авторитаризму; у 2008-2010 рр. – перебував на рівні консолідованого авторитаризму. У Молдові у 2001-2003 рр. та 2006-2008 рр. показники ВП перебували на рівні напівконсолідованої демократії; у 2004-2005 рр. – на рівні гібридного режиму. У Туркменістані ВП у 2001-2012 рр. перебував на рівні консолідованого авторитаризму. У Росії ВП еволюціонував з рівня гібридного до напівконсолідованого авторитарного режиму, а з 2005 р. – до консолідованого авторитаризму. В Україні ВП еволюціонував з гібридного до напівконсолідованого демократичного режиму [27].

Таким чином, визначивши особливості виборчого процесу у країнах СНД, ми встановили, що ці особливості спричиняють зростання ролі/сили президента в СІВВ цих країн, а, отже, президенціалізацію СІВВ на конкретних етапах розвитку політичних систем країн СНД. У подальших дослідженнях основною метою буде конкретизація етапів та рівнів, визначення інших основних чинників та інституційно-функціональних наслідків президенціалізації СІВВ у країнах СНД.

Бібліографічні посилання:

1. Грозин А. Элиты и центральноазиатские кланы: общее, особенное и трудности модернизации. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://evestnik-mgou.ru/books/egorov_postsov_transform.pdf
2. Европейская сеть организаций по наблюдению за выборами (ENEMO). Предварительное заявление по досрочным парламентским выборам в Кыргызстане 2007 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enemo.eu/press/ENEMO%20Preliminary%20Statement%20Kyrgyzstan%20RUS.pdf>
3. Зазнаев О. И. Индексный анализ полупрезидентских государств Европы и постсоветского пространства // Полис. 2007. – № 2. – С. 146-164.
4. Зазнаев О. Полупрезидентская система: теоретические и прикладные аспекты / О. И. Зазнаев. – Казань: Казанский государственный университет им. В. И. Ульянова-Ленина, 2006. – 374 с.
5. Зазнаев О. Президентиалізація полупрезидентської системи // Вестник Новосибирского государственного университета. Т. 2: Вып. 2. Новосибирск: Изд-во НГУ, 2006. – С. 62-68.
6. Заключительный отчет Миссии по наблюдению за выборами ОБСЕ / БДИПЧ. Республика Узбекистан – Парламентские выборы, 27 декабря 2009 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/odihr/elections/67597>
7. Закон України «Про Центральну виборчу комісію» від 30. 06. 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>
8. Избирательный кодекс Азербайджанской Республики от 27 мая 2003 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ces.gov.az/ru/Election_Code_ru.pdf

9. Итоговый отчет Миссии по наблюдению за выборами ОБСЕ / БДИПЧ. Республика Казахстан – Парламентские выборы, 15 января 2012 года. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.osce.org/ru/odihr/elections/90805>
10. Итоговый отчет Миссии по наблюдению за выборами ОБСЕ / БДИПЧ. Республика Таджикистан – Парламентские выборы, 28 февраля 2010 года. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.osce.org/ru/odihr/74504>
11. Кодекс о выборах Республики Молдова от 21. 11. 1997. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.e-democracy.md/files/elections/electoral-code-2010-ru.pdf>
12. Конституция Кыргызской Республики от 5. 05. 1993 г. (с изменениями и дополнениями от 10.02.1996 г. и 17. 10. 1998 г.) – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.krugosvet.ru/node/41806?page=0,8>
13. Конституция Кыргызской Республики от 21. 10. 2007 года. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.base.spinform.ru/show_doc_fw?regnom=223&oidn=_1Y2105UJV#_1Y2105UJV
14. Конституция Туркменистана от 18. 05. 1992 (с изменениями и дополнениями 2008 г.). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/15605/preview>
15. Краткие сведения об истории Центральной избирательной комиссии Республики Казахстан. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://election.kz/portal/page?_pageid=73,1&_dad=portal&_schema=PORTAL
16. Миссия по наблюдению за выборами ОБСЕ/БДИПЧ. Республика Беларусь – Парламентские выборы, 23 сентября 2012 года. Предварительные заключения и выводы. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.osce.org/ru/odihr/elections/93987>
17. На сайті ЦВК тривають маніпуляції з цифрами. Тепер Вінничина. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravda.com.ua/news/2012/10/31/6976305/>
18. Организационные основы деятельности Центральной избирательной комиссии Российской Федерации. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cikrf.ru/about/activity/>
19. Попеску Н. Хрупкий плюрализм. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://carnegieendowment.org/files/ProetContra_52_50-61.pdf
20. У Миколаївській області замість кандидата від «Батьківщини» назвали переможцем регіонала. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/v-nikolaevskoy-oblasti-vmesto-kandidata-ot-batkivshchiny--30102012193100>
21. Фальсификации на выборах Президента Российской Федерации 4.03.2012. Аналитический доклад, Москва, 30.03.2012. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.milov.info/cp/wp-content/uploads/2012/03/dv-president-final.pdf>
22. Центральная избирательная комиссия Республики Узбекистан. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://elections.uz/rus/index/o_ik/
23. Центральная комиссия Республики Беларусь по выборам и проведению республиканских референдумов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rec.gov.by/>
24. Шведа Ю. Р. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії: Енциклопедичний словник. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/slovyk_shveda/partiji_i_vybory_slovyk.htm
25. Cason J., Power T. J. Presidentialization, Pluralization, and the Rollback of Itamaraty: Explaining Change in Brazilian Foreign Policy Making in the Cardoso-Lula Era. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://disciplinas.stoa.usp.br/pluginfile.php/42365/mod_resource/content/1/Presidentialization,%20Pluralization,%20and%20the%20Rollback%20of%20Itamaraty%20Explaining%20Change...Era.pdf
26. Election code of Georgia from August 22, 2001. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sec.gov.ge/files/TEA/ELECTION_CODEOF_GEORGIA.pdf
27. Nations in Transit (2001-2012). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.freedomhouse.org/report-types/nations-transit>
28. The Central Electoral Commission of the Republic of Armenia. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.elections.am/>
29. The Presidentialization of Politics: A Comparative Study of Modern Democracies/Eds. T. Poguntke, P. Webb. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ebooksfreedownload.org/2011/07/the-presidentialization-of-politics-a-comparative-study-of-modern-democracies-comparative-politics.html>

Осадчук И. Ю. Избирательный процесс как фактор президентализации систем институтов исполнительной власти в странах СНГ.

Проанализированы понятия «система институтов исполнительной власти», «президентализация системы институтов исполнительной власти», «избирательный процесс». Определены особенности избирательного процесса в контексте президентализации систем институтов исполнительной власти в странах СНГ.

Ключевые слова: система институтов исполнительной власти, президентализация системы институтов исполнительной власти, избирательный процесс.

Osadchuk I. Electoral process as a factor of presidentialization of the systems of executive power institutions in the CIS countries.

Concepts of system of executive power institutions, presidentialization of system of executive power institutions, electoral process are analysed.

The object of research is the electoral process in the CIS countries. The subject of research is the electoral process as a factor of presidentialization of the systems of executive power institutions in these countries. The goal of the research is determining the features of electoral process in the context of presidentialization of systems of executive power institutions in the CIS countries.

Presidential system in Turkmenistan (since 1992); the semi-presidential systems in Azerbaijan (since 1995), Armenia (since 1995), Belarus (since 1996), Georgia (2004-2009), Kazakhstan (since 1995), Kyrgyzstan (1996-2010), Russia (since 1993-2005 – at the federal level; 2005-2008 and since 2012 – the whole system of executive power institutions), Tajikistan (since 1995), Uzbekistan (since 1995), Ukraine (1996-2004 and since 2010) and parliamentary system in Moldova (in 2001-2009 – at the highest and central levels in the system of executive power institutions and in 2001-2007 – at local level) are defined as presidentialized. Thereby we can talk about presidentialization of the systems of executive power institutions in these countries.

Determining features of the electoral process in the CIS countries, we set that these features lead to presidentialization of the systems of executive power institutions at specific stages of the development of political systems in these countries. In further studies, the main goal will be to specify the stages and levels, determine other factors, institutional and functional consequences of presidentialization of the systems of executive power institutions in the CIS countries.

Keywords: system of executive power institutions, presidentialization of system of executive power institutions, electoral process.

Надійшла до редколегії 01.03.2013 р.

УДК 322(437. 1/. 2):26

М. М. Палінчак

Ужгородський національний університет

ВЗАЄМИНИ ДЕРЖАВИ І ЦЕРКВИ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Стверджується думка стосовно доречності зважати на центрально-європейську практику становлення і розвитку взаємин між державою та релігійними об'єднаннями. Розкриваються окремі підходи до розв'язання значимих проблем, котрі виникають у стосунках між державою і конфесіями у Чеській Республіці. Висловлюються пропозиції щодо врахування досвіду деяких постсоціалістичних країн Європи при виробленні сучасної моделі державно-церковних відносин в Україні, яка більшою мірою відповідала б національній культурно-історичній традиції.

Ключові слова: держава, релігія, модель державно-церковних відносин, Чеська Республіка.

На формування державної політики стосовно церкви в Чеській Республіці великий вплив мали політичні події ХХ ст. Після окупації Чехії німецькими військами священники були піддані репресіям, як потенційні опоненти окупаційному режиму. Частково вони були репресовані, частково знаходилися під наглядом гестапо [19, с. 90-100]. Тому на час закінчення Другої світової війни церква фактично була зруйнована, а звязки з Ватиканом втрачені. Не спромігшись хоч трохи відродитися після нацистської окупації, вона знову потрапила під гніт, але вже комуністичний. Показово, що москвофільськи налаштований президент Е. Бенеш «власноруч підвів Росію та комунізм до кордонів своєї держави» [20, с. 177].

Значне коло церковно-історичної проблематики розробили відомі українські вчені С. Здіорук, В. Єленський, В. Пашенко, Л. Филипович, П. Яроцький. Релігієзнавчим дослідженням взаємодії релігії і нації в суспільному житті України й світу, розкриттям закономірності та особливості етнорелігієзнавства займаються В. Войналович, Е. Кардою, М. Кирюшко, А. Колодний, В. Перевезій, М. Рибачук, П. Саух, Л. Филипович, О. Шуба, П. Яроцький та інші. Відзначаючи плідність сучасних українських дослідників, слід відзначити іноземних авторів, в яких всебічно розроблена методологія політико-релігієзнавчих досліджень – П. Бурд'є, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Е. Гіленса, Т. Парсонса, Е. Фромма. Взаємини між державою і церквою в Центрально-Східній Європі досліджують відомий німецький державознавець Г. Роберт, чех І. Р. Третера, угорець І. Шанда та ін., проте фундаментальних узагальнюючих досліджень із означеної проблематики у вітчизняній та зарубіжній історіографії ще не створено.

Метою статті є політологічний аналіз взаємин держави та церкви в Чеській Республіці.

Після комуністичного перевороту в лютому 1948 р. в усі сфери суспільного життя запроваджувалася так звана «наукова», тобто марксистсько-ленінська ідеологія, заснована на атеїзмі. Впродовж 1948-1989 рр. атеїзм у Чехословаччині фактично відіграв роль державної «релігії». Кінцевою метою режиму була, звісно, повна ліквідація релігійних об'єднань. Релігійні інституції опинилися під пильним контролем влади, у церковну адміністрацію інфільтрувалися агенти спецслужб, релігійні дисиденти піддавалися репресіям. Майже всі католицькі єпископи були або заарештовані, або відправлені в концтабори («табори примусової фізичної праці»), або вислані з країни – ситуація змінилася тільки тоді, коли комуністичний режим було повалено в 1989 р. Диктатура жодним чином не брала до уваги угоду *Modus Vivendi*, укладену в 1927 р. між представниками Чехословацького уряду та Святим Престолом. Вона стосувалася процесу призначення єпископів у країні й гарантувала взаємну повагу інтересів обох сторін [16, с. 264-265; 20, с. 118-120; 14,].

Основи якісно нового рівня державно-церковних відносин у сучасній Чеській Республіці були закладені листопадними подіями 1989 р., які увійшли в історію як «Ніжна» («Оксамитова») революція. На початку 90-х рр. ХХ ст. було закладено основи формування нового громадянського суспільства, здійснено перехід до багатопартійної системи, законодавчо деполітизовано органи державного управління. Прийнятий Закон про люстрації (1991 р.) заборонив колишній комуністичній номенклатурі посідати керівні посади в органах державної влади й управління. Під дію цього Закону потрапило близько